

WALTER SCHUBART

Ritmika svetovnega dogajanja¹

Nauk o eonih

Walter Schubart, nemški filozof kulture in pravnik, se je rodil 5. avgusta 1897 v Sonnenbergu. Bil je poročen z latvijsko judinjo, v letih 1926–1932 je delal kot odvetnik na višjem deželnem sodišču v Jeni. Leta 1933, star 36 let, je po Hitlerjevem prevzemu oblasti z družino zapustil rodno Nemčijo in se preselil v Rigo (Latvija), kjer je kot publicist in predavatelj deloval vse do leta 1941, ko ga je aretirala sovjetska tajna policija. Leta 1942 je umrl v zaporniškem taborišču v Kazahstanu (v tedanji Sovjetski zvezi).

V t.i. »latvijskem« obdobju je napisal dela, ki so njegovo ime ponesla širom Evrope, v njih pa je predstavljal predvsem svoj humanistično-verski pogled na svet. V tem obdobju je napisal tudi eno svojih najbolj znanih del *Europa und die Seele des Ostens* (Evropa in duša Vzhoda), ki je izšlo v Luzernu leta 1938. Samo delo je bilo v Nemčiji znano šele po drugi svetovni vojni, ponovno pa so ga natisnili v sedemdesetih letih prejšnjega stoletja. V njem prikazuje svojo pesimistično podobo zahodne kulture in izraža upanje, da bo rešitev Evropi prinesla Rusija. Napoveduje rojstvo »zahodno-vzhodne svetovne kulture«, pri čemer je ruska duša tista, ki lahko ozdravi zahodnega človeka. Delo je doživelo tako pozitivne kot negativne kritike, v post-Sovjetski Rusiji pa velja delo za sporno.

V pričujoči številki Tretjega dne predstavljamo prevod odlomka tega njegovega zgodovinsko-filozofskega spisa, v katerem

razvija nauk o eonih, ki ga črpa iz najstarejših duhovnih dobrin človeštva, iz budističnega nauka o kalpah, iz nauka o štirih dobah sveta pri Perzijcih in Judih (Danielova knjiga), iz prastarih indijskih in mehiških pripovedk o večnem menjavanju propadanja in obnavljanja sveta.

Po nekakšnem zakonu o razvoju, katerega učinke čutimo, ne da bi jih mogli popolnoma pojasniti, duhovno dogajanje poteka v ritmičnem zaporedju. Ko se s pogledom sprehajamo po človeški zgodovini, opazimo, da izstopajo posamezne dobe z ostro vtisnjenimi značilnostmi, ki določajo duhovno obličje skupnosti in posameznika. Eonske prapodobe, jasno zarisani pratipi duš, se skušajo druga za drugo v večnem izmenjavanju utelesiti v živem človeškem rodu. Razvoj prapodobe in njen boj s predhodniki kot tudi z nasledniki za pridobitev oziroma ohranitev oblasti ustvarjajo ritem kulturne zgodovine

in deloma porajajo tudi njene napetosti in nasprotja.

Prapodoba v svojem delovanju presega narode in rase. Lahko zajema cele kontinente. Kje so meje njene uveljavljenosti, je težko reči. A na območju svojega gospostva seva svojo posebnost v slehernega posameznika, ne da bi mu odvzela njegovo нравstveno svobodo. Posameznik se mora orientirati po prapodobi; bodisi jo utelesi ali se ji zoperstavi, ne more pa je ignorirati. Mora jo priznavati. Tudi upor je oblika priznavanja. Eonski arhetip navrže bistvena vprašanja dobe. Ubere dominantno, posamezniki v kontrapunktični protiigri pa dodajo zgornji glas. Postavi veliki duhovni okvir, v katerem se gibljejo individuumi s svojimi posebnimi željami in cilji po meri svoje нравstvene svobode.

Tako pogosto in tako obsežno, kot nov pratip oplaja človeštvo, se ponavlja proces stvarjenja začetka, in po kulturah zavrh bučno občutje mladosti. Kot da bi se smisel bivanja šele zdaj izpolnil! Vse, kar je doslej bilo, se zasmehuje, razbija, odpravlja. Začenja se neki »novi čas«. Toda tudi ta se bo postaral in se bo nekoč moral umakniti novemu. Verjetno se za tem menjavanjem eonskih prapodob skriva neki nejasni zakon, po katerem božje sile v snovni svet pritekajo in ga potem zapuščajo. Vzročne povezave lahko zgolj zaslutimo, ne moremo pa jih podrobno osvetliti. O teh rečeh lahko govorimo le s prisposodobami ali molčimo.

Nauk o eonih, ki ga tu razvijam, črpa iz najstarejših duhovnih dobrin človeštva, iz budističnega nauka o kalpah, iz nauka o štirih dobah sveta pri Perzijcih in Judih (Danielova knjiga), iz prastarih indijskih in mehiških pripovedk o večnem menjavanju propadanja in obnavljanja sveta. Empdeokles je isto razmišljanje izrazil z besedami: »V svetu se večno preobrača sovraštvo v ljubezen in ljubezen v sovraštvo. Vsaki dobi boja in sovraštva nespremenljivo kakor letni časi vedno sledi vzpon v čistejšo čase.« Pri Heraklitu je ta ideja skrita za fizikalnim počelom: »Izmenjava poteka izmenično, ko voda zamenja ogenj

in ogenj vodo.« Naravoslovno tega izreka ne moremo priznati, toda metafizično v njem tiči resnica. Ta postane očitna, brž ko poudarimo izmenjavanje namesto prvin, ki naj bi se domnevno med seboj izmenjavale. Heraklit je nameraval govoriti o ritmiki svetovnega dogajanja, pred očmi je imel to dogajanje. A ko ga je skušal ubesediti, je postal nejasen in je govoril o vodi in ognju. – Ritmični pogled na svet je v krščanskem srednjem veku in zatem v nekrščanskem času, četudi iz različnih razlogov, utonil v pozabo. Srednji vek z osnovnim razpoloženjem varnosti je bil preveč statičen, novi vek z voljo po moči pa je preveč obseden z napredkom, da bi v dogajanju videl valovanje, večne vzpone in padce. Pa vendar razmišljanje o ritmiki ni povsem zamrlo. Najdemo ga pri Goetheju, ki v dogajanju v svetu opaža sistole in diastole (skrčitev in razširitev), tako rekoč utripanje svetovnega srca. Najdemo ga v Nietzschejevem nauku o večnem vračanju in v Spenglerjevi teoriji o tipih kultur. Tudi v reklih o duhu časa, o duhu dobe še odzvanja doživljanje eona, denimo v pojmi, kot so gotika, barok, rokoko, ki seveda le na delnem kulturnem področju označujejo posebnost več generacij onkraj meja narodov. In navsezadnje beseda sodobnik zelo lepo nakazuje, da življenje v istem eonu ni nepomembna sočasnost, temveč utemeljuje tovarštvo v času, skupno usodo, ki je tehtna vsaj toliko kot pripadnost istemu narodu.

Da so Perzijci in Hebrejci število svetovnih dob omejili na štiri, je bila zanesljiva intuicija. Dejansko gre za štiri prapodobe, ki sledijo druga drugi in glede na svoje gospostvo porajajo bodisi harmoničnega, heroičnega, asketskega ali mesijanskega človeka. Razlikujejo se po osnovni naravnosti, ki jo zadobijo, brž ko zagledajo sebe v razmerju do veselja. Harmonični človek ga doživlja kot kozmos, ki je prežet z notranjo harmonijo in od človeka ne pričakuje, da ga vodi ali oblikuje, temveč, da ga opazuje in ljubi. Tu ne gre za razvojno misel, temveč za statičen mir. Svet je na cilju. Tako čutijo homerski Grki, konfucijski Kitajci,

kristjani gotike. Heroični človek meni, da je našel kaos, ki naj bi ga s svojo urejevalno močjo šele izoblikoval. Tu je vse gibanje. Svet dodeli namenom, ki jih določi on sam. Tako čutijo antični Rim, novoveški Romani in Germani. Asketski človek doživlja človeško bivanje kot zablodo, pred katero se zateka v mistični pravzrok stvari. Svet zapusti, ne da bi ga želel izboljšati in ne da bi upal, da ga bo izboljšal. Tako občutijo Indijci in novoplatonski Grki. Mesijanski človek se končno počuti poklicanega, da na Zemlji predstavi neki višji Božji red, katerega podobo nejasno nosi v sebi. Okrog sebe želi udejanjiti harmonijo, ki jo občuti v sebi. Tako čutijo prvi kristjani in večina Slovanov. Štiri prapodobne lahko označimo s ključnimi besedami: sozvočje s svetom, gospostvo nad svetom, beg pred svetom in posvetitev sveta. – Harmonični človek živi v celovitosti in s celovitostjo sveta, z njo je povezan v enotnost. Asketski človek se odvrne od sveta, heroični in mesijanski se z njim soočata, prvi iz lastne suverenosti, drugi v imenu in po naročilu svojega Boga. Harmonični in asketski človek sta statična, druga dva sta dinamična. Za harmoničnega je smisel zgodovine izpolnjen, za asketskega je nemogoče, da bi ga kdaj videl kot izpolnjenega. Ne eden ne drugi nimata več nobenih zahtev do časnosti. Nasprotno heroični in mesijanski človek želita, da bi bil svet drugačen, kot se jima ponuja. To povzroča vznemirjenje in ga sili, da napne vse svoje moči. Zato sta njuni dobi bolj dejavni in razgibani od drugih dveh. – Podobi sveta harmoničnega in mesijanskega človeka sta med seboj sorodni. A to, za kar prvi meni, da že ima okrog sebe, drugi vidi kot cilj v širni daljavi. Za enega in za drugega je svet ljubljena ženska, ki se ji preda, da bi se z njo poročil. V nasprotju z njima jo heroični človek obravnava kot sužnjo, ki si jo podredi, asketski človek pa kot zapeljivo skušnjavko, ki se je izogiba. Heroični človek ne gleda vdano kvišku k nebu, temveč hlepeč po oblasti jezno in sovražno navzdol na zemljo. Zanj je značilno, da se čedalje bolj oddaljuje od Boga in čedalje globlje zapleta v snovni svet.

Sekularizacija je njegova usoda, heroizem njegovo občutje življenja, tragika njegov konec. – Mesijanskega človeka ne vodi volja do moči, temveč je prepričan v izravnavo, v ljubezen. Ne razdeli, da bi vladal, temveč skuša to, kar je ločeno, povezati. Ne prevevata ga nezaupanje in sovraštvo, temveč globoko zaupanje v pravzrok stvari. V človeku ne vidi sovražnika, temveč brata, svet zanj ni plen, po katerem bi planil, temveč krhka snov, ki čaka na odrešitev in posvetitev. Prežema ga občutje kozmične skladnosti. Izhaja iz doživetja celovitosti, ki jo čuti v sebi in jo skuša v razklanem okolju znova vzpostaviti. Domotožje po vseobsegajočem in želja, da bi ga predočil, ga ženeta v nenehno iskanje.

Kdor razume zgodovino kot ritmični potek spreminjajočih se prapodob in njihovih zemeljskih utelešenj, je obvarovan pred skušnjavjo, da bi smisel in cilj sveta odložil v neko daljno končno stanje. Ni mu treba izstaviti menice za negotovo prihodnost. Zanj so, tako kot za Rankeja, vse dobe »enako blizu Bogu«. Tudi heroična, ki noče niti slišati za bogove. V vsakem eonu je vsebovan smisel vsega vesolja. Tako kakor pavza v melodiji, ima v kozmičnem ritmu tudi brezbožna epoha svoj pomen. Šele poleg temnih eonov lahko svetli zasijejo v vsej svoji svetleči polnosti. Le tako se Bog lahko razodene človeškemu rodu. Svetlobe vajeno, s svetlobo nasičeno oko ga ne bi več opazilo. Tema pa izostri pogled in vzbudi v njem hrepenenje po večji svetlosti.

Zgodovina komajda lahko ponudi bolj vznemirljiv prizor od tistega, ko neka doba ugaša in se medtem že kažejo obrisi naslednje, ko namreč linija ritmičnega valovanja spremeni smer, ko se, potem ko je dosegla dno, obrne navzgor in začinja vzpenjati na nov greben vala. To so vmesni časi, apokaliptični trenutki človeštva. V njih se porodi občutje preloma s tem, kar je bilo, čeprav samo neka nova prapodoba izpodriva dotedanjo. Toda doživetje nasprotja med včerajšnjim in današnjim je tako močno, da človek razume to dogajanje, ki se je že nešteto krat ponovilo, kot poseben primer v zgodovini. Nastanejo nauki

Krstilnik

o prelomnicah v zgodovini, značilni zlasti za religije, katerih rojstvo vedno pomeni začetek nove dobe: preteklost se razume kot zabloda, v najboljšem primeru kot znamenje začetka, prihodnost kot smisel in upravičenost, tudi tistega, kar je bilo.

Dvajseto stoletje spada med vmesni čas. Že desetletja se tisti redki ljudje, ki so se bili sposobni široko odpreti splošnemu razvoju, strinjajo, da se pred našimi očmi nekaj končuje: po Merezchkovskym poatlansko človeštvo, po Unamunu krščanstvo, po Spenglerju tisočletna kultura zahoda, po Berdjajevu doba renesanse, po Friedu kapitalizem. Ta vmesni čas ni le, kot menijo površneži, odmev vzdušja ob fin de sieclu (koncu stoletja), ki se baje pojavi ob izteku stoletja, kot da bi se notranji ritem dogajanja ravnal po letnicah, ki si jih je izmislil človek.

Živimo v času prehoda, zato je ta čas razgiban in protisloven. Poln je otožnosti, a poln je tudi upanja. Poguba in obljuba visita nad njim v enaki meri. Doživljamo desetletja silovitih pretresov med minevajočo in porajajočo se epoho. To, kar pred našimi očmi umira, potemtakem ni rasa, ni kultura, temveč neka doba.

Evropa je v zadnjih tisoč letih na svojih tleh doživela dve dobi: gotsko in prometejsko. Gotska je izšla iz duhovnih pretresov 11. stoletja in sega vse do 16. stoletja. Uteleša prapodobo harmoničnega človeka. (Da me ne bi napačno razumeli, poudarjam, da pojma gotski ne omejujem niti na prostor germanske rase niti na območje uveljavljenosti gotskega umetnostnega sloga.) Prežet z večnostjo je gotski človek svoj zaupljiv pogled obrnil navzgor. Vedno bolj roteč se njegove stolnice vzpenjajo v nebo. Na zemeljsko pokrajino pozabi. Gotski človek si prizadeva samo za odrešitev duše, obrača se k Bogu in išče počitek v objemu njegove milosti. V letih od 1450 do 1550 se zgodi velikanska sprememba, prestop v prometejsko dobo, za katero je značilna heroična prapodoba. Novi človek usmeri svoj pogled na zemljo, v širne daljave vsenaokrog zemeljske oble, ne

več v brezmejno višave. Zdaj šele postanejo mogoča velika odkritja, tako geografska kot fizikalna. Novi človek si ne želi odrešitve, želi biti lastnik sveta. Želi biti gospodar na Zemlji, zato brez Boga. Poimenoval sem ga prometejski človek, po ponosnem titanu, ki se je uprl bogovom, po pretkanem izkoriščevalcu naravnih sil, po preišljevalcu (pro-metheuo), ki je hotel načrtno oblikovati svet po lastni presoji. – Znova mine 500 let in stojimo na pragu novega preloma časov. Nad prometejsko kulturo visi temen oblak usode, iz katerega bodo švignile in jo zadele smrtne strele. Evropa gre svoji najbolj krvavi katastrofi naproti. Bliža se konec, ki je bil neizbežno pripravljen že v izvoru. Te usode ni mogoče več zadržati. Kamen se vali, vendar ne šele od leta 1914. Vali se že štiri stoletja. Toda na obzorju se svetlika nežna zarja novega časa: napoveduje se Janezovska doba, v katero se bo vtisnila mesijanska prapodoba človeka. Po značaju bo sorodna gotski dobi, zato jo bo častila in občudovala, tako kot jo je prometejski človek zaničeval in sovražil. Evropa se z vsemi močmi približuje idealom, ki so bili v srednjem veku resnični. Zato čedalje siloviteje, četudi nezavedno, sili v to, da bi se z dejanjem množičnega uničenja rešila vsega, kar je med gotiko in danes. To je tisto, kamor z demonskim poželenjem drvi ves razvoj zadnjih desetletij. Neka nova eonska prapodoba se skuša utelesiti v človeku. Magično prevzet od podobe novega zahodni svet že sovraži pravkar iztekajočo se dobo, ki je še pod vplivom druge prapodobe. – Bodoči eon, Janezovski, sem poimenoval po Janezovem evangeliju, za katerega je značilen izrazit duh izravnave, ljubezni in sprave. Mislim zlasti na besedilo v 17.21, kjer se goreče želje izlivajo v molitev, »da bi bili vsi eno«. Ta boj za vsestvo bo predstavljal osnovno značilnost človeka Janezovega evangelija.

Pojavi pa se težava: očitno je, da se skupine oseb, čeprav jih zajame duh istega eona, ne pokrivajo v vseh značilnostih. Obstajajo nacionalne razlike. Posamezni narodi kažejo lastnosti, ki včasih preživijo menjavo

prapodob. Da, široko je razširjeno mnenje, da obstajajo izraziti narodni značaji, narodne duše, ki v vseh časih ostanejo nespremenjene. Torej v življenju skupnosti vzporedno delujejo spreminjajoči se in stalni dejavniki. Menjavo povzročijo eonske prapodobe. Katere pa so stalne sile zgodovine?

To je duh pokrajine, *genius loci*, ki se križa z duhom dobe. Skupaj z eonskimi prapodobami sooblikujeta človeka zemlja in podnebje. V njegovo obličje vtisneta poteze, po katerih ugotovljamo rase in ljudstva. Čaščenje avtohtonih bogov je tribut za te sile, za čar prostora, za statično počelo zgodovine. – Iz duha pokrajine vznikajo duše narodov, po njem zadobivajo stalne narodne lastnosti. V neskončno prostranih, nerazčlenjenih ravninah se človek zave svoje majhnosti in izgubljenosti. Večnost ga gleda tiho in vzvišeno ter ga potegne proč od zemlje. Tako se porajajo religije. Kako pomembne so bile kitajske in ruske stepe, indijske nižave, sirijske in arabske puščave za versko usodo človeštva! Buda je v prostrani nižavi Patne doživel veliko razsvetljenje. Ustanovitelji drugih verstev, denimo Jezus, so se umaknili v puščave, da bi bili deležni razodetja. – Povsem drugačen tip človeka oblikuje gorovje. Stepa ne pozna ne meja ne imen, v gorovju pa ima vsak vrh, vsaka dolina svojo oznako in svojo osebnost. To v človeku spodbuja samostojnost, vendar tudi samoljubje in samotarstvo. Varuje ga pred umetno centralizacijo, vendar ustvarja nevarnost razklanosti. Primer za to sta antična Grčija in Švica. – Odljudne pokrajine naredijo človeka trdega, dejavnega in zaskrbljenega za prihodnost. Topla, rodovitna področja stopnjujejo nagnjenost k lagodnosti. Ostra ločnica med severom in jugom, ki je ni mogoče pojasniti z razliko po narodnosti, prečno deli večino narodov na Zemlji, Italijane, Špance, Francoze, Nemce, Kitajce s severnim mestom (Pekingom) in južnim mestom (Nankingom), severnoameriško celino, kjer je razlika med severnim in južnim človekom terjala najbolj krvavo vojno v ameriški zgodovini. Amerika v vsakem

pogledu ponuja primer čara prostora zemeljske pogojenosti duše. Ameriška tla, kjer so se ustalile številne rase, imajo moč, da iz različnih pripadnosti po krvi ustvarijo nov tip, ki se znatno razlikuje od narodov, katerih kri asimilira. V po rodu evropski civilizaciji lahko zahrbtno oživi stara indijanska duša, npr. v zločinskih tolpah velemest. Drug primer so Judje, ki se v posameznih deželah gostiteljicah povsem različno razvijajo. Jud v Nemčiji je mnogo bolj podoben Nemcu, v Franciji živeči pa Francozu, kot je lahko v Nemčiji ali Franciji živeči Jud podoben ruskemu. Temna hasidska mistika je lahko zorela le na Vzhodnih tleh, medtem ko tam nikdar ne bi mogel nastati kristalno jasen Spinozov sistem. Za tretji primer oblikovalne moči pokrajine bom posegel v rusko zgodovino. Vladimir Veliki, Kijevski veliki knez, ki je leta 988 spreobrnil Ruse v krščanstvo, je nordijskega porekla, vnuk normana Ingvarja – Igorja. Kljub temu ga je zaradi njegovega blagega, uravnoveženega načina vladanja ljudstvo od samega začetka čutilo, opisovalo in častilo kot pravega slovanskega kneza. Kot Vladimir Sveti je postal del ruske narodne zgodovine.

Sile tal so prvotnejše in močnejše od moči krvi. Sile tal se spreminjajo v milijonih let. Če uporabimo merilo kratke zgodovine človeštva, se pojavlja stalno, medtem ko je moč krvi, kot vse živo, podvržena zakonu staranja. Pretanjen občutek za to kažejo Angleži, ko glede vprašanja državljanosti načelo *ius soli* postavijo pred načelo *ius sanguinis*: vsak otrok, ki se rodi na angleških tleh, pridobi angleško državljanstvo ne glede na poreklo in državljanstvo staršev. – Narodi in rase niso nič prvotnega, temveč tvorbe, ki jih oblikuje šele duh pokrajine. Zato si tuje rase na skupni zemlji postanejo podobne, sorodne rase pa se na različnih tleh začnejo med seboj razlikovati. Si je mogoče zamisliti ostrejšo nasprotje, kot je nasprotje med Indijci in Germani, čeprav oba naroda pripadata indoevropski rasi? Romani in Germani imajo z Indijci manj skupnega kot s Semiti Prednje Azije. Če primerjamo legislativno

nadarjenost starih Babiloncev (Hamurabi), zakonito religijo Judov, rimsko kulturo prava in luteranski nauk o opravičenju (Rechtfertigungs-idee) in nasproti njim postavimo ideale nenasilja (ahimsa) pri Indijcih od Ved pa vse do Gandija, preziranje oblasti pri Rusih, od samega začetka pa vse do Tolstoja, ugotovimo, da rasna ločitvena črta zareže po sredini in imamo na eni strani Indijce in Ruse, na drugi pa Semite, Rimljane, Romane in Germane. Poreklo številnih ruskih pesnikov razkriva, kako zelo prevlada ali lahko prevlada sila tal nad močjo krvi. Prav tisti, ki delujejo najbolj pristno rusko, skrivajo močan tok tuje krvi. Puškin je imel med svojimi neposrednimi predniki črnca, Lermontov Škota, Jukowsky Turke, Nekrasov Poljake. Dostojevski je bil po očetovi strani Litovec. Lev Tolstoj je potomec priseljenih Nemcev. Nasprotno pa je Turgenjev čistokrven Rus, a prav on deluje od vseh najbolj zahodno!

Kri in zemlja (Blut und Boden) označujeta različni prvini, ki pojmovno nista povezani. V počelo krvi (narodnosti) spada krvna skupnost, združenje vseh, ki so enake krvi, ne glede na to, kje stanujejo. Počelo zemlje zahteva prostorsko skupnost, združenje vseh, ki živijo v istem prostoru, ne glede na narodnost. Notranja nasprotnost obeh pojmov kot spor počel personalnosti in teritorialnosti je predmet proučevanja sodobnega kazenskega in mednarodnega prava. Duh pokrajine povzroča razlike v prostoru, duh dobe razlike v času. Če ne bi obstajal neki (raso oblikujoči) duh pokrajine, bi si morali biti ljudje iste dobe v duševni osnovi povsod enaki. Če ne bi bilo nekega (raso spreminjajočega) duha dobe, bi se morali ljudje iste pokrajine v jedru svojega svojstva vedno ujemati. Ena od mnogih nepremišljenosti sedanosti je, da uporablja formulo kri in zemlja, kot da bi šlo dvakrat za isto stvar.

Najostreje bodo nauku o eonih ugovarjali zagovorniki rasne teorije. Po njej so nosilci svetovne usode rase in narodi, vplivi okolja, pokrajine, podnebja in nacionalne zgodovine pa nimajo veliko besede. Sile eona privzamejo

značaj motečega »prečnega valovanja«, ki se ga skuša kolikor mogoče izključiti. Pestrost zgodovine se pojasnjuje z menjavo narodov, ki drug za drugim prevzemajo vodstvo. Spremembe znotraj naroda se razlagajo kot stopnja zrelosti v njegovem razvoju. Toda zakon življenja, ki so mu narodi kot veliki organizmi nedvomno podvrženi, sam po sebi še ne upravičuje radikalnih sprememb v življenju naroda. Odprt ostaja odgovor na vprašanje: kako je mogoče, da celi narodi – kot denimo Grki – končajo na protipolu svojega izhodišča? Za organizem ni značilno, da se preobrazi v svoje nasprotje. – Ljudje iste krvi, toda različnih časov, se ne razlikujejo le po vsakokratni starosti svoje rase, temveč temeljno, po vsem svojem bistvu. Velikih sprememb na prelomu 16. stoletja ni mogoče pojasniti z usodami zaradi pripadnosti po narodnosti. Ne bi bilo ravno prepričljivo, če bi reformacijo razlagali kot pubertetni protest germanskih narodov. Pač pa se tu uveljavlja duhovno počelo, ki ga, če izhajamo iz oprijemljive resničnosti, ni več mogoče pojasniti: zakon o menjavanju eonskih prapodob. Odpovedati se moramo temu, da bi ga skušali racionalno pojasniti in se sprijazniti s tem, da ga ni mogoče razložiti racionalno. Ne tratimo moči z iskanjem materialnih vzrokov, ki ne dokazujejo ničesar. Okrog leta 1500 se duševna naravnost ni spremenila zaradi velikih odkritij. Pred tem so se morala zgoditi iskanja navznoter! Odkritja niso ustvarila nekega novega občutja življenja, temveč so ga dokazala. Niso povzročila velike duševne preobrazbe, temveč so jo predpostavila. Zakaj se je duša preobrazila, zakaj prav v tem času in v tej obliki, bo za vedno ostalo v metafizični temi.

Rasna teorija sili v zoološko pojmovanje zgodovine, ki obravnava kulturno zgodovino človeštva z animalične perspektive. Prav tako materialistična je kot marksistično ekonomsko pojmovanje zgodovine. V nasprotju z obema nauk o eonih – iracionalno pojmovanje zgodovine – poudarja duhovno plat človekove eksistence in človeku povrne

dostojanstvo in samospoštovanje, za kar ga materialistična pojmovanja prikrajšajo.

Rezultat dosedanjih opažanj bi povzel takole: človeško zgodovino določata dva dejavnika: stalna sila zemlje in variabilna sila eonskih prapodob. Iz medsebojnega sodelovanja in medsebojnega nasprotovanja teh dveh nasprotujočih si počel, zemeljskega in duhovnega, ter boja prapodob za nasledstvo nastaja vsebina kulturnih usod, nastane pa tudi težava njihove znanstvene razlage.

Zaradi spreminjanja dob ni mogoče, da bi se oblikovali stalni narodni značaji. Obstajajo zgolj posamezne nacionalne značilnosti, namreč tiste, ki so vezane na moč zemlje. Kako močno so navzoče, je odvisno od tega, s katero eonsko prapodobo sovpadajo. Tudi način, kako človek doživlja pokrajino in ali se njeni moči zaupa ali se iz nje izvzame, spada v značaj dobe. Zato celo pri stalnih narodnih značilnostih intenzivnost njenega delovanja niha. V celotni duševni podobi naroda lahko zavzame vodilni položaj. Lahko pa se tudi zgodi, da jo druge lastnosti tako zasenčijo, da se zdi, da je izginila.

Kadar stalne narodne lastnosti sovpadajo z bistvenimi značilnostmi eonske prapodobe, narod doseže kulturne vrhunce, ki se včasih, a ne nujno, pokrivajo z zenitom politične moči. Kjer je duh pokrajine soroden duhu dobe, drug drugega privlačita in njun učinek se poveča. Kjer se ne ujemata, v človeku povzročata hude krče in spore. Rusija v zadnjih dveh stoletjih je pretresljiv primer možnega neskladja med duhom pokrajine in duhom eona. – Prapodoba, ki jo želim razviti, ne najde povsod enakih krajevnih razmer. Ponekod naleti na nagib in zlahka in gladko zdrsi v dejanskost. Spet drugje trči ob najtrši odpor. Usoda eona je potemtakem na nenavaden način povezana z značajem pokrajine. Z drugimi besedami: vsaka doba ima lastne krajinske osnove in predpostavke. Teh prefinjenih povezav med eonom in pokrajino se je zavedal prerok Danijel, ko je predvidevanje štirih vekov povezal z idejo o štirih svetovnih vladarstvih, genialno osvetljen

pogled v nejasne povezave. Danijel je slutil, vendar ni jasno izrekel: z eonom se zamenja prizorišče zgodovine. Vedno se povzpnejo tisti narodi, ki jim stalne narodne lastnosti, torej sile pokrajine, nudijo najugodnejše pogoje za uresničevanje predstave o človeku, ki že sije v novo dobo. Tako lahko pojasnimo vzpon Prusije med nemškimi plemeni, krepitev nadvlade nemškega Severa nad Jugom in Zahodom, ki je postajala tem očitnejša, kolikor bolj je – ne le v Nemčiji – prometejska prapodoba premagovala prapodobo iz dobe gotike. Nемец ni postajal čedalje bolj pruski, ker so vodstvo v Nemčiji prevzeli Prusi, temveč obratno: Prusija se je povzpela, ker so ji njene plemenske lastnosti posebej omogočale, da je utelesila splošni ideal časa. Prus je, tako kakor njegova pokrajina, hladen in stvaren, brez domišljije, preračunljiv, zanimajo ga le politika, posli in vojna. Takšnemu tipu človeka je moralo – v določenih mejah – pripasti duhovno vodstvo v dobi, ki je bila usmerjena v nereligioznost in zemeljske dosežke. Prus je postal – poleg Anglosaksonca – vzor svojega časa. Takšen, kakršen je bil Prus v svojem bistvu od nekdanj, je zdaj hotel postati vsak. Posnemali so ga, Rusi od Petra I. naprej, Italijani od Mussolinija, Japonci precej desetletij.

Tudi emancipacija in pridobivanje moči Judov v zadnjih 150 letih sta primer, ki kaže, da je narod duševno in duhovno toliko vplivnejši, kolikor bolj njegove stalne lastnosti ustrezajo prapodobi dobe. Pod vplivom prometejskega ideala postaja Evropejec, zlasti nordijski, s svojo trgovsko žilico in racionalizmom, čedalje bolj podoben Judu v diaspori ter čedalje bolj dovzeten za judovske vplive. V gotiki je bilo sklepanje poslov in jemanje obresti sramota. Danes slehernemu, ki to počne uspešno in tako rekoč brez najmanjšega pomisleka, zavidajo in uživa priznanje. Prometej čedalje bolj pridobiva poteze Ahasverja, večnega, pregnanega Juda. A to se ne dogaja zato, ker bi si Judje že štiri generacije načrtno prizadevali za evropsko miselnost, ki je bila za njihove lastne interese najugodnejša. Za to

jim primanjkuje duhovne in materialne moči, zlasti duhovne. (Brezupna nevednost Judov se v srednjeveških kronikah vedno znova graja kot ena njihovih najbolj izstopajočih značilnosti.) Gre za to, da je duševna preobrazba, ki se je v zahodnem človeku od reformacije dalje dogajala od znotraj, Judom bila v korist in so jo lahko izrabili, ne da bi jo povzročili.

Doba gotike je ustvarila duhovno enotnost Zahoda. Pred tem so v Evropi obstajala zgolj plemena in ljudstva. Odkar je ta doba zatonila, pa imamo spet samo posebne tvorbe: nacionalne države. Zahodnjaški čut za skupnost, kolikor se je še ohranil do danes, je boren preostanek dragocene dediščine, ki je skoraj potrošena. Pojem Zahoda in njegovo udejanjanje spadata v gotsko kulturo. To je bila sintetična kultura. V njej so prevladovalе združevalne sile. Zato je bil eden njenih glavnih ciljev izravnati nasprotje med Severom in Jugom in ne dopuščati nobenih pokrajinskih cepitev. Vojaški pohodi nemških cesarjev na Rim, ustanovitev rimskega cesarstva nemškega naroda, pa tudi sholastične špekulacije odražajo močno voljo, da bi gotsko-krščansko kulturo spojili z antičnimi sredozemskimi kulturami. Kljub temu je bilo napetost med Severom in Jugom čutiti ves gotski eon; njen vpliv je segel še globoko v prometejsko dobo. Tudi Goethejevo občutje življenja je bilo pod njenim vtisom. Drugi del Fausta je najbolj sijajen, čeprav neuspešni poskus sprave Severa z Jugom, Germanov z Grki. Z romantiko, zadnjim odmevom gotske kulture, privlačnost Juga premine. Kaj pomenijo antične kulture današnjemu Evropejcu? Spomine, otoke miru, ljubiteljstvo – ne več usodo!

V prometejski dobi prevladujejo razdruževalne sile. Takoj so se odrazile v krajinskem pogledu. Prometejska kultura se začne z odpadom Severa od celotnega Zahoda. To se je najprej zgodilo na cerkvenem področju kot reformacija. V politiki je Friedrich II. Pruski ponovil Luthrovo dejanje. Obakrat gre za isto stvar, za nordijski protest, za napad na evropsko enotnost. Prometejska kultura ne išče več izravnave s sredozemskimi kulturami, ki jih

sovraži in se jih hoče znebiti. »Proč od Rima« se glasi njeno geslo. Nova kultura je kultura Severa. V Spenglerjevem ostrem razlikovanju faustovske in antične kulture, v zanikovanju vsake odvisnosti ene od druge, se je lastna volja severne kulture še posebej jasno izpovedovala. Kolikor bolj se je uveljavljala, toliko višje proti Severu se je premikalo kulturno težišče Evrope. V neuklonljivem, storilnostno usmerjenem nordijskem človeku heroična prapodoba zasluti najprimernejšo tvar. Razvoj poteka po jasni zakonitosti, ne sunkovito, temveč polagoma. Več stoletij traja, preden prevlada Sever. Še šestnajsto stoletje pripada Španiji. Sedemnajsto stoletje Francozi upravičeno imenujejo grand siecle (veliko stoletje). Takrat prevzame vodstvo Nemčija. Nazadnje stopijo v igro Anglosaksonci in Skandinavci. Zdaj sta odpad in zmaga Severa očitna. Severni Nemci in Anglosaksonci, Prusi in Puritanci so resnični titani moderne tehnokracije.

V Janezovski dobi se bo težišče kulture še enkrat preselilo. Kajti eon mesijanskega človeka z religiozno dušo ne more prenašati duhovnega vodstva severnih ljudstev, vezanih na zemljo. Predal ga bo v roke tistih, ki jim je nagnjenost k nadčutnemu svetu dana kot stalna narodna lastnost, in to so Slovani, zlasti Rusi. Velik dogodek, ki se pripravlja, je napredovanje Slovanov v kulturno odločilno moč. Četudi komu morda ni ljubo slišati, je to zgodovinska usoda, ki je nihče ne more ustaviti: naslednja stoletja pripadajo Slovanom. Severna kultura tone; na njeno mesto prihaja Vzhodna kultura. Janezovska doba bo eon Slovanov.

Nujno je bilo poseči daleč nazaj, da bi dobili zorne kote, iz katerih lahko gledamo na problem Vzhoda in Zahoda, ne da bi ga degradirali na posebno zgodovinsko ali politično vprašanje. Da bi mogli dojeti povezave in razmerja med Vzhodom in Zahodom v njihovem celotnem pomenu, jih moramo postaviti v širok okvir slike sveta. Povezati jim moramo s poslednjimi vprašanji človeške biti. Z drugimi besedami: o njih moramo

filozofirati. Kdor proučuje zgodovino, ne da bi bil filozof, je zgolj kronist.

Rusi s svojim izrazitim smislom za celosten pogled so vedno močno čutili, da ničesar ne smemo opazovati ločeno. Odkar se ukvarjajo s sabo – od Čadajeva pa vse do Evrazijcev –, se njihovo mišljenje vrtilo okrog vprašanja: Kaj smo v razmerju do Evrope? Smo manj? Ali smo samo mlajši? Drugačni? Zamudniki zahodnjaške ali znanilci prihodnje vzhodnjaške kulture? To vprašanje je pripeljalo do splošnejšega: kaj ločuje narode, razlika

v starosti ali nasprotnost tipov? Dotakne pa se tudi že poslednjih težav: Kaj so odločilni dejavniki zgodovine? Kaj je smisel zgodovine? – Kdor tako gleda na usode narodov, se mu opazovanje razširi v splošno filozofijo kulture, in v tej luči jih tudi sam želim obravnavati.

Prevedla: Alenka Novak

---

¹ Prevedeno po: Walter Schubart, *Europa und die Seele deOstens*, Luzern 1938.

Relief iz cerkve sv. Nediljice v Zadru

